Kachelmannova strojáreň a zlievareň medzi rokmi 1921 – 1931 v spomienkach Ing. Ladislava Margótsyho

DANIEL HARVAN – VERONIKA MARGÓTSYOVÁ

Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica – privátna bádateľka

Kachelmann's machine factory and foundry between 1921 – 1931 in the memories of Ing. Ladislav Margótsy

Abstract: In the article, we pay attention to the *company Karol Kachelmann and Son, a machine factory and foundry in Vyhne*, during the period when its co-owner was Karol Kachelmann III. – the last representative of the Kachelmann family interested in managing family businesses in Vyhne. Specifically, we focus on the period from 1921 to 1931 and the issue of the development of the company from the perspective of its technical employee – mechanical engineer Ladislav Margótsy, who worked in the factory´s engineering and foundry for ten years. After retirement, he began recording his memories and processing his family history in the form of a chronicle. The information from it is today a testimony to us about its author - the writer – and the time in which he lived. They help us complete the mosaic of knowledge of regional history. Unlike archival documents, chronicles also tell us about various, often interesting circumstances leading to the decisions of the actors in the events. They also tell us about their feelings, which we cannot find in official documents. Therefore, chronicles are an interesting source of information, along with other sources.
Keywords: Vyhne, Kachelmann's machine factory and foundry, economic crisis, Ladislav Margótsy, Banská Štiavnica.

DOI: https://doi.org/10.24040/ahn.2026.29.01.123-147

Priemyslu banskoštiavnického regiónu v medzivojnovom období (1918 – 1938) dominovalo tradičné baníctvo reprezentované závodmi Štátneho banského riaditeľstva v Banskej Štiavnici (ďalej ŠBR). Dopĺňali ho strojársky a kovospracujúci; potravinársky; textilný; obuvnícky; drevársky a drevospracujúci priemysel. Pri strojárskom a kovospracujúcom odvetví máme na mysli najmä dva významné podniky – Sandrik v Dolných Hámroch a Kachelmannovu strojáreň a zlievareň vo Vyhniach. V sledovanom období boli oba podniky na území Tekovskej župy (do konca roku 1922), od roku 1923 v Pohronskej župe, v politickom okrese Nová Baňa. Dolné Hámre i Vyhne neboli súčasťou banskoštiavnického okresu, mali však výrazný vplyv na zamestnanosť a pracovné možnosti v širšom regióne.Problematiku podniku (Kachelmannovej strojárne a zlievarne) doteraz spracovali viacerí autori. Najkomplexnejšou je práca miestneho

(vyhnianskeho) neprofesionálneho historika Mariana Pavúka z roku 2016[1], vychádzajúca z archívneho výskumu, staršej literatúry a poznatkov pamätníkov. Autor odborne spracoval aj viaceré iné témy miestnej histórie. Ďalší autori sa zamerali na rôzne partikulárne otázky z dejín spomínaného podniku, súvisiace najmä s jeho výrobným sortimentom, alebo hospodárskymi problémami.[2]

Aj spracovaný článok je časovo a tematicky zúžený. Pozornosť venuje konkrétnemu úseku rokov 1921 – 1931 a otázke vývoja podniku *Karol Kachelmann a syn, strojová továreň a slievárenň vo Vyhniach*, v období keď bol jeho spoluvlastníkom Karol Kachelmann III. – posledný zástupca z rodu Kachelmannovcov zainteresovaný na riadení rodinných podnikov vo Vyhniach. Zároveň je článok špecifický v tom, že ako primárny historický prameň prezentuje doteraz neznámu osobnú kroniku technického zamestnanca továrne Ladislava Margótsyho. Zápisy v kronike sú pohľadom pamätníka na fungovanie strojárskeho priemyslu a jeho konkrétneho zástupcu – vyhnianskej strojárne a zlievarne, v období krátko po vzniku Československej republiky (ďalej ČSR). Kronika (všeobecne, ale aj zmieňovaná) ako špecifický historický prameň má svoje limity, najmä v súvislosti so subjektívnou perspektívou, ovplyvňujúcou jej autora. Zároveň však poskytuje aj informácie, ktoré zvyčajne nenájdeme v dokumentoch úradného charakteru, často zaujímavé okolnosti vedúce k rozhodnutiam aktérov udalostí. Ideálne by bolo posúdiť relevantnosť a význam nami využitého diela ako celku, čo sa však doteraz nestalo. Dosiaľ z neho boli spracované len vybrané pasáže, resp. témy (rodinná

[1] PAVÚK, Marian. *Strojáreň vo Vyhniach*. Vyhne: Obecný úrad Vyhne, 2016. 114 s.

[2] VOZÁR, Jozef. Sortiment výrobkov Kachelmannovej strojárne vo Vyhniach. In *Z dejín vied a techniky na Slovensku I*, 1962. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 265-268; GERGELYI, Otmar. Kachelmannov voz na mlátenie obilia tlačením (príspevok k dejinám mechanizácie mlátenia). In *Agrikultúra 11*, 1972. Nitra: Slovenské poľnohospodárske múzeum, 1972, s. 53-64; HRONČEK, Peter. Kachelmann Karol a syn, továreň na stroje a zlievareň (Kachelmann Károly és fia Gépgyára Schelmez Vihnye) výrobca banských a poľnohospodárskych strojov. In MATEJKOVÁ, Adriana (ed.) *Zborník Slovenského banského múzea 22*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2009, s. 120-129. ISBN 978-80-85579-43-7; HRONČEK, Peter. Rozbor výroby vyhnianskej strojárne „Kachelmann Karol a syn, továreň na stroje a zlievareň (Kachelmann Károly és fia Gépgyára Schelmez Vihnye) na základe dochovaných technických výkresov. In *Z dejín vedy a techniky stredoslovenského regiónu*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2009, s. 63-75. ISBN 978-80-8083-879-9; SUROVEC, Jozef. Plány Kachelmannovej strojárne vo Vyhniach v Štátnom ústrednom banskom archíve. In SOMBATHYOVÁ, Magdalena (ed.) *Vyhne: Minulosť a súčasnosť*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2006, s. 114-118. ISBN 80-85579-32-4; LACKO, Miroslav. Význam Kachelmannovej strojárne vo Vyhniach pre slovenské baníctvo. In SOMBATHYOVÁ, Magdalena (ed.) *Vyhne: Minulosť a súčasnosť*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2006, s. 119-122. ISBN 80-85579-32-4; LACKO, Miroslav. Problémy Kachelmannovej strojárne vo Vyhniach v 30. rokoch 20. storočia. In LACKO, Miroslav (ed.) *Montánna história 1, 2008*. Limbach: Sofias, 2008, s. 139-143. ISBN 978-80-970099-0-8.

biografia, lekárnictvo). Sme toho názoru, že v rámci nich sa autorovi, pri zaznamenávaní vlastných spomienok a spracovávaní historických faktov, podarilo skĺbiť opis reálneho stavu s osobnými pocitmi, čím docielil vysokú výpovednú hodnotu svojho diela.

V úvode článku predstavujeme spomínaný prameň (kroniku), jeho charakter, okolnosti a obdobie vzniku, rozsah, jazyk a informačný potenciál. Prostredníctvom biografického zhrnutia približujeme osobu autora kroniky – Ladislava Margótsyho. Nasledujúce kapitoly (Kontakty s Karolom Kachelmannom III., Kúpa Benkő vily, *Karol Kachelmann a syn, strojová továreň a slieváreň vo Vyhniach*, Sedem rokov chudoby, Kapacita firmy ide naplno, Žaloba a vyrovnanie) vychádzajú z členenia zápiskov v origináli rodinnej kroniky. Predstavujú v chronologickom slede zoradené mikrohistorické sondy k viacerým otázkam súvisiacim s pracovným životom zamestnanca podniku, resp. s prevádzkou podniku. Počnúc nástupom do zamestnania, riešením otázky bývania a pracovnej náplne cez fungovanie továrne – jej profiláciu, personálne obsadenie, až po hospodárske ťažkosti. Sú to zároveň otázky, ktoré spomenutý prameň umožňuje sledovať. Záznamy z kroniky Ladislava Margótsyho boli v rámci spracovaného článku konfrontované s archívnym materiálom, literatúrou a doplnkovými prameňmi (rodinné dokumenty, korešpondencia, fotografie), čím článok prepojil hospodárske a regionálne dejiny s biografickou perspektívou. Zároveň predstavil výnimočný, dosiaľ neznámy prameň.

Kronika Ing. Ladislava Margótsyho – prameň historického výskumu

Kronika Ladislava Margótsyho [3] vznikla v rokoch 1940 – 1951, keď jej autor po odchode na dôchodok začal zaznamenávať svoje spomienky a spracovávať rodinné dejiny. Je zostavená na základe spomienok Ladislava Margótsyho s využitím rodinného archívu dokumentov, korešpondencie a fotografií. Okrem biografických údajov k jeho osobe a ďalším členom rodiny Margótsy, obsahuje viaceré zaujímavé pasáže opisujúce lokálne dianie (najmä v Banskej Štiavnici a Kremnici) na konci 19. a začiatku 20. storočia, napríklad spoločenský, rodinný či študentský život v Banskej Štiavnici, kultúru bývania, zvyky a pod. Kronika má šesť dielov rukopisného textu, ktoré tvoria chronologicky číslované zošity s celkovým rozsahom 1 110 strán. Časovo sú texty vymedzené rokmi 1878 až 1951 (posledný, nedopísaný diel kroniky). Sú písané v maďarskom

[3] Kronika sa nachádza vo vlastníctve spoluautorky článku Veroniky Margótsyovej. Miesto uloženia: Via Milly Mignone Carla, 5/R, Milano, 20153 Taliansko. Jej niektoré pasáže boli z iniciatívy Slovenského banského múzea (ďalej SBM) digitalizované a poskytnuté múzeu na odborné využitie.

jazyku. Rukopis kroniky vznikal desať rokov, ale predpokladáme, že Ladislav Margótsy sa myšlienkou na jej zostavenie zaoberal už po tom, ako ovdovel a nastúpil do predčasnej penzie (1932). Niekoľko rokov zhromažďoval materiál, najmä k biografickým údajom o členoch rodiny. Datovaný je len prvý diel (zošit) šesťdielnej kroniky (V Bratislave, 18. januára 1940). Ďalšie tri zošity sú označené štítkami: *Doplnky a moji rodičia*, *Kronika pesničiek* (z detstva, študentské piesne, datované do roku 1919), *Poľovnícke zážitky* (venované strýkovi Karolovi Skrbekovi, opisujúce zážitky v horách Banskej Štiavnice, Kremnice a vo Vrútkach do roku 1921).

V rozsiahlom diele jeho autor venoval pozornosť jednotlivým členom rodiny, ich súkromnému, rodinnému aj pracovnému životu, miestnym osobnostiam vtedajšej doby, známym a priateľom, ich životným peripetiám a zážitkom s nimi. Väčšiu pozornosť venoval rodinnému podniku – lekárni, na ktorej chod po smrti svojho otca dohliadal. Veľmi podrobne opísal vlastný študentský život (kapitola *Študentské roky*), v inej časti kroniky, označenej *Prevrat*, sa s jemu vlastnou detailnosťou venoval udalostiam na konci roku 1918 vo Vrútkach a u svojho zamestnávateľa – Košicko-bohumínskej železnice.[4] Podrobne popísal situáciu, ale aj pocity a rozhodnutia celej širokej rodiny, ktorej členovia vnímali vtedajšie dianie veľmi dramaticky. Z hľadiska nami spracovanej témy sú zaujímavé pasáže, v ktorých sa Ladislav vracia k svojmu desaťročnému pracovnému pôsobeniu vo vyhnianskej továrni Karola Kachelmanna.

Ing. Ladislav Margótsy[5]

„Moja maličkosť" prišla na svet 15. februára 1878, čím splnila vrelé túžby otca Jánoša a určite aj mamičky!" uviedol o svojom narodení Ladislav Margótsy. Jeho otec bol banskoštiavnický lekárnik Ján Margótsy (9. októbra 1840 – 8. decembra 1903), matka Anna Mária Teodora, rodená Aschnerová (15. februára 1856 – 23. novembra 1926). Manželia mali ešte staršiu dcéru Gizelu (9. novembra 1875 – 5. novembra 1966) a mladšiu Máriu (19. októbra 1880 – 9. júla 1963).[6]

[4] KSOD – K. k. Priv. Kaschau – Oderberger Eisenbahn, maďarsky Cs. kir. szab. Kassa – Oderbergi vasut, alebo Košicko-bohumínska železnica. Ďalej v texte označené KSOD.

[5] Ladislav Margótsy bol starý otec a Margita Margótsyová, rodená Kubacsková stará matka spoluautorky článku.

[6] Podrobnejšie pozri: HARVAN, Daniel – MARGÓTSYOVÁ, Veronika. Rodiny Aschner a Margótsy (v Kremnici a Banskej Štiavnici) nielen z pohľadu ich aktivít v oblasti farmácie. In BARTUNEK, Anton – SENČEK, Richard R. (eds.). *Zborník prednášok z 27. sympózia z dejín farmácie*. Banská Bystrica: Amtheon, s. r. o., 2023, s. 32-62. ISBN 978-80-89880-09-6. Tiež: HARVAN, Daniel. Banskoštiavnický lekárnik Ján Margótsy (1840 – 1903). In *Slovenský lekárnik*. roč. VIII., č. 2/2023, s. 6-23. ISSN 2453-8973.

Obr. 1. Ladislav Margótsy počas vojenskej služby. Vydavateľ: Pavol Nemes, Székesfehérvár, rok 1902. (Nespracovaná zbierka SBM, bez označenia.)

Po ukončení základného vzdelania, navštevoval Ladislav v rokoch 1887/1888 – 1894/1895 banskoštiavnické evanjelické lýceum, následne v Budapešti v roku 1899/1900 absolvoval vysokoškolské štúdium strojného inžinierstva. V septembri 1900 nastúpil na vojenskú službu. Prvý októbrový deň cestoval vlakom do Rijeky a odtiaľ loďou

do Puly (obe mestá v dnešnom Chorvátsku). Po lekárskej prehliadke bol vyhlásený nevhodným pre námornú službu (bol krátkozraký) a požiadal o preloženie do kasární v Budapešti. Od augusta 1901 sa vojenské cvičenie presunulo cez Székesfehérvár a Kaposvár (mestá v dnešnom Maďarsku) do Chorvátska až ku rieke Dráva a mestám Toponár (v dnešnom Maďarsku) a Donji Miholjac (v dnešnom Chorvátsku). Po absolvovaní vojenskej služby sa Ladislav uchádzal o miesto v KSOD-e. Od 14. novembra 1901 nastúpil do Vrútok ako dočasne menovaný pomocný inžinier. Vzhľadom na blížiace sa manželstvo sa snažil o získanie definitívy. V máji 1902 absolvoval druhé vojenské cvičenie v Székesfehérvári. *„Začiatkom novembra 1901 mi KSOD doručil odpoveď, že ma prijali s okamžitým nástupom a aby som sa dostavil na centrálne riaditeľstvo v Budapešti. Tam mi potom dali na vedomie, že inžiniersku prax začnem v hlavnej železničnej dielni vo Vrútkach. Bol som tomu rád, tešil som sa na prácu v sklade parných rušňov a že objavím čo najskôr aj tajomstvá ich riadenia...“*.[7] Pomyselné žezlo lekárnika po svojom otcovi neprevzal, napriek tomu, že to pri tejto profesii bývalo pomerne časté.

Ladislav nastúpil na miesto železničného radcu vo Vrútkach. Bol inžinierom súkromnej železničnej dráhy Košice – Oderberg (neskôr Košicko-bohumínska železnica; Bohumín – mesto v Českej republike) s bytom pre zamestnancov v kolónii. Po zásnubách musel ešte dva roky pracovať, aby dosiahol zvýšenie platu. Od januára 1903 bol vymenovaný (definitívne) za pomocného inžiniera v hlavnej dielni KSOD-u vo Vrútkach. V lete prestúpil z administratívy do strojárne KSOD-u. Znamenalo to väčšie technické kompetencie, zodpovednosť aj absolvovanie skúšky rušňovodiča, ktorú zložil v novembri 1903 v Budapešti.

V roku 1904 sa Ladislav oženil (15. februára 1904), obrad bol na banskoštiavnickom mestskom úrade, a následne v evanjelickom kostole. S manželkou Margitou rodenou Kubacskovou (1. novembra 1878 – 7. novembra 1932) mali tri deti.[8] Po otcovej smrti (v decembri 1903) sa vtedy len 25-ročný Ladislav stal hlavou rodiny. Zabezpečoval aj náročné úlohy súvisiace so správcovstvom rodinnej lekárne *U Spasiteľa*, prakticky až do jej predaja v roku 1923, vrátane dohodnutia celej transakcie.[9]

[7] MARGÓTSY, Ladislav. *Rodinná kronika*. 1940 – 1951. Rukopis. 2. diel, s. 83. Tiež: HARVAN – MARGÓTSYOVÁ, Rodiny Aschner a Margótsy..., s. 32-62.

[8] Syn Gejza (narodený 22. októbra 1906 v Oderbergu/Bohumíne) vyštudoval v Brne (Deutsche Technische Hochschule (Nemecká Vysoká škola technická) za stavebného inžiniera. Počas vojny sa narodila najmladšia dcéra Lýdia (10. novembra 1916), ktorá neskôr študovala na budapeštianskom dievčenskom gymnáziu „Szilágyi Erzsébet“. V poslednom roku vojny, po viacerých operatívnych zákrokoch (zápal ucha) zomrela len 10-ročná Alžbeta (Elisabetta, Bozsi) (28. januára 1908 – 28. apríla 1918), pochovaná bola vo Vrútkach. Bližšie: HARVAN, Banskoštiavnický lekárnik Ján Margótsy (1840 – 1903), s. 6-23.

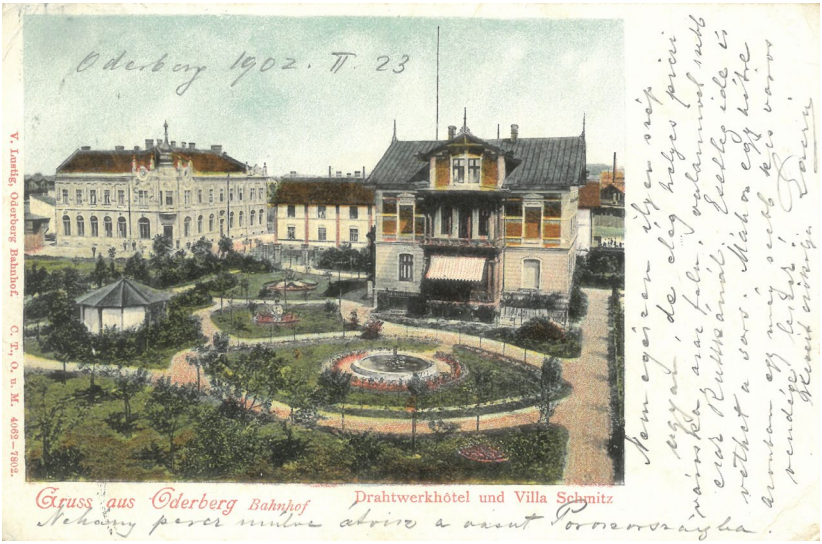
[9] Bližšie: HARVAN, Banskoštiavnický lekárnik Ján Margótsy (1840 – 1903), s. 6-23.

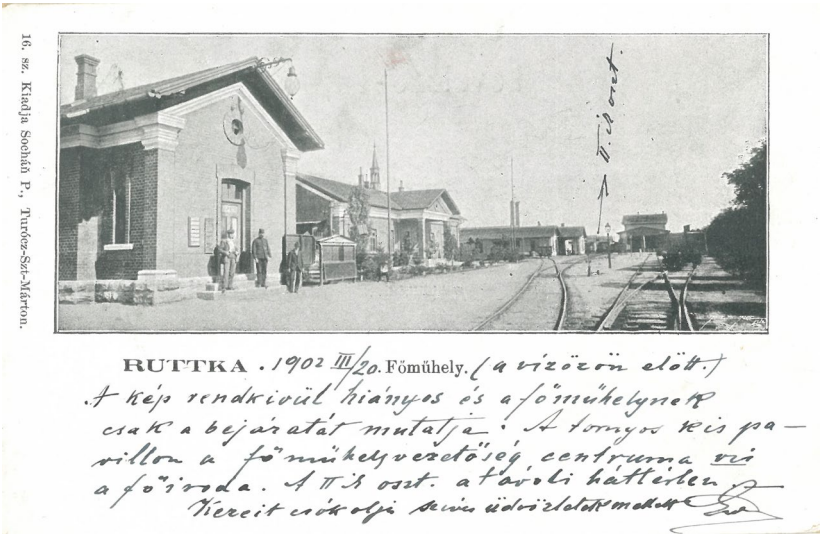
Obr. 2. Ladislav Margótsy s rodinou. Vydavateľ: Móric Schiller, Vrútky, rok 1916. (Nespracovaná zbierka SBM, bez označenia.)

Pôsobenie Ladislava Margótsyho vo Vrútkach prerušili v apríli 1904 nástup na vojenské cvičenie (z Budapešti sa išlo do mesta Örkény), a následne preloženie do Spišskej Novej Vsi, na pozíciu náhradného inžiniera. Na jar 1906 bol Ladislav opäť preložený do Oderbergu (Bohumín), kde jeden rok dočasne zastupoval miesto inžiniera. Býval v byte na železničnej stanici. Začiatkom marca 1907 bol preložený do hlavnej dielne železníc vo Vrútkach. V roku 1913 dostal vo Vrútkach nový byt v kolónii, ku ktorému patrila aj veľká záhrada. Rodina v ňom bývala nasledujúcich osem rokov. V roku 1914, po vypuknutí prvej svetovej vojny, nebol Ladislav mobilizovaný. Ako uvádza jeho syn Gejza, Vrútky boli „v závetrí“. [10]

[10] MARGÓTSYOVÁ, Veronika. *Géza Margótsy – skrátený životopis*. 2006. Nečíslované.

Obr. 3. Oderberg (Bohumín), budova železničnej stanice. Vydavateľ: V. Lustig, Oderberg. Pohľadnica poslaná 23. februára 1902 od Ladislava Margótsyho Margite Kubacskovej. (Nespracovaná zbierka SBM, bez označenia.)

Obr. 4. Vrútky – budova hlavných dielní KSOD-u. Úplne vľavo hlavný vchod do dielní, v strede budova centrálnej kancelárie s vežičkou a vzadu „druhá trieda“, zrejme dielne, ktoré označil. Vydavateľ: P. Socháň, Turčiansky svätý Martin. Pohľadnica poslaná 20. marca 1902 Margite Kubacskovej. (Nespracovaná zbierka SBM, bez označenia.)

V čase zániku Rakúsko-Uhorska bol Ladislav Margótsy už pätnásť rokov zamestnaný v KSOD-e a žil vo Vrútkach. Po vzniku ČSR, resp. koncom roku 1918, väčšina jeho príbuzných odišla do Maďarska. On ostal na Slovensku. Jeho syn Gejza opísal dynamické zmeny vtedajšej doby: *„Boli to strašne divoké časy, všade len násilie a pästné právo na každom kroku. Koncom októbra sa Horné Uhorsko (dnešné Slovensko) pripojilo k vznikajúcej Českej republike. To bol koniec rakúsko-uhorskej monarchie... Všetky tieto udalosti, podľa posudku a pevného presvedčenia môjho otca, boli len provizórne, nemohli byť trvalé, denne si to hovoril...“*.

„...po slovensky a po nemecky som vedel len niekoľko slov, ale hovoriť nie. Moja mama plynulo rozprávala slovensky, aj nemecky, len otec sa nevedel dobre vyjadriť po slovensky. *...V práci bol otec vedúci dielne, mal ťažké časy kvôli večným sporom s Čechmi a predákmi komunistických robotníkov“*. [11]

V roku 1920 Košicko-bohumínska železnica ponúkla zamestnancom jeden rok platenej dovolenky s podmienkou, že nastúpia do predčasného dôchodku. Ladislav sa rozhodol pre tento krok, našiel si prácu vo vyhnianskych strojárňach a na jar 1921 dal železnici výpoveď. Po troch mesiacoch sa rodina odsťahovala do Vyhní, kde sa ako strojný inžinier zamestnal v strojárni a zlievarni Karola Kachelmanna. Spočiatku rodina bývala v Hacherovej vile v kúpeľnej časti Vyhní, v roku 1922 kúpili naproti stojacu takzvanú Benkő vilu. *„V novembri sme sa nasťahovali do vily pri „špacírke“, cestičke čo viedla z dediny do vyhnianskych kúpeľov. Bol to pekný biely dom s vežou a siedmymi krásnymi veľkými izbami, so záhradou a nádhernou verandou, na ktorú viedli schody rovno zo záhrady. Vilu kúpil otec z dedičstva po predaji lekárne v Banskej Štiavnici, no vzal na seba aj poriadny dlh, napriek tomu, že mal vo Vyhniach dobrý plat.“* Nasledujúce roky sa Ladislav intenzívne venoval novej práci – projektom, výrobe a predaju turbín a akvizičným cestám. V lete 1931, v dôsledku redukcie výroby vo vyhnianskej továrni, dostal výpoveď. Syn Gejza v tom období študoval na brnianskej technike a dcéra Lýdia navštevovala dievčenské gymnázium v Budapešti. Strata zamestnania mu spôsobila existenčné starosti, Ladislavovým príjmom bola len penzia, ktorá s ťažkosťami pokrývala nevyhnutné výdavky. [12] V novembri 1932 zomrela (vo veku 54 rokov) v sanatóriu v Tatranskej Polianke Ladislavova manželka Margita. Bola pochovaná v Kremnici. Ich syn Gejza ukončil štúdium a v Bratislave si otvoril samostatnú projektantskú kanceláriu. Ladislav od roku 1932 prenajímal (v lete) izby na poschodí vyhnianskej vily kúpeľným

[11] MARGÓTSYOVÁ, Géza Margótsy – skrátený životopis, nečíslované.
[12] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 136-137; tiež Kronika Lýdie Pásztorovej, rodenej Margótsyovej, s. 69 a MARGÓTSYOVÁ, Géza Margótsy – skrátený životopis, nečíslované. Tiež: HARVAN – MARGÓTSYOVÁ, Rodiny Aschner a Margótsy..., s. 32-62.

hosťom, zimné mesiace trávil s dcérou Lýdiou v malom prenajatom byte v Bratislave. Od apríla do novembra boli vo Vyhniach. V tomto období začal pracovať na časovo náročnej úlohe spracovávania rodinnej histórie. Prvú stranu rukopisu kroniky datoval 18. januára 1940. Počas vojnových rokov, ale aj po vojne, trávili vo Vyhniach letné prázdninové pobyty členovia rodiny, Ladislav udržiaval vilu aj záhradu a prenajímal ju hosťom. Po tom ako sa jeho dcéra Lýdia vydala za Dr. Štefana Pásztora, naďalej trávil Ladislav letné mesiace vo Vyhniach. Cez zimu bol u dcéry v Gelnici. Na jar 1950 bol nútený, na príkaz obce, prenajať izby na poschodí vily. Krátko nato musel na žiadosť strojární prepustiť novému lekárovi aj spálňu na prízemí. V auguste 1951 bol dva týždne ešte raz vo Vyhniach, už naposledy. Navštívil aj Kremnicu, kde ho sprevádzala vnučka Veronika.[13]

V písaní kroniky pokračoval Ladislav Margótsy do roku 1951. Jej posledná strana končí na začiatku nedopísanej vety. Už vtedy vzbudila kronika medzi členmi rodiny zaslúženú pozornosť. Posledné roky života strávil Ladislav u dcéry v Gelnici, kde 6. februára 1957 zomrel. Bol pochovaný na tamojšom cintoríne. Jeho potomkovia dodnes žijú na Slovensku, v Taliansku, Nemecku, Austrálii a v Dánsku.[14]

Obr. 5. Liatinová tabuľa na hrobe Ladislava Margótsyho, evanjelická časť mestského cintorína v Gelnici. Autor fotografie neznámy. (Archív Veroniky Margótsyovej, bez označenia.)

[13] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 6. diel, s. 150.
[14] HARVAN – MARGÓTSYOVÁ, Rodiny Aschner a Margótsy..., s. 32-62.

Kontakty s Karolom Kachelmannom III.[15]

V Kachelmannovej továrni pracoval Ladislav Margótsy od roku 1921 do jesene 1931, keď bol počas obmedzovania výroby prepustený. Práci vo vyhnianskej strojárni a zlievarni venoval priestor aj v zápisoch svojej kroniky: *„Naša známosť ešte zo študentských rokov s Karolom Kachelmannom, samozrejme, prispela k tomu, že som sa k novému zamestnaniu dostal tak rýchlo a ľahko, no neskôr som sa často mohol presvedčiť aj o tom, že by to nebolo stačilo udržať moju novú pozíciu, keby som nebol mal ostatné kladné garancie. V prvom rade to boli moje pracovné skúsenosti vo Vrútkach, ale aj prispôsobivosť novým výzvam. Predovšetkým však Kachelmann už videl, že dvaja vedúci inžinieri, ktorých zamestnal ešte v dobe konjunktúry, neobyčajne zaťažili malú továreň a nedali sa udržať. Dúfal, že nájde lacnejšie a produktívnejšie riešenie tým, že prijal Valenténiyiho*[16] *a mňa. Technické vedomosti priateľa Karola* (Kachelmanna – poznámka D. H.) *sa týkali len spracovania rudy a banských zariadení, tieto študoval v zahraničí aj s bratom Oskarom. A ako bol sľúbil svojmu otcovi – ekonomické vedenie aj výber zamestnancov si vyhradil čisto pre seba.*“[17]

„Koncom februára 1921 som sa stretol s Karolom Kachelmannom v Štiavnici a dohodli sme podmienky môjho zamestnania. Nastúpil som ako technický poradca a konštruktér výroby turbín, súčasne akvizítor, na základe predchádzajúcej dohody s obomi riaditeľmi Markom aj Rippelom. Rippel viedol prevádzku s pomocou Valenténiyiho, Marko dozeral na technické projekty a mal 3 – 4 pomocníkov v úrade. Dipl. inžiniermi sme boli len my štyria, ostatní boli kresliči a absolventi priemyselných škôl. Rád by som bol počul aj o rentabilite celého podniku, o čom sa ale Kachelmann nechcel podrobnejšie vyjadriť. Po obchodnej stránke mal všetko v rukách

[15] Karol Kachelmann III. (25. augusta 1875 – 3. marca 1938) prevzal vedenie továrne vo Vyhniach po smrti otca Karola Kachelmanna II. v roku 1902. Bol absolventom technických štúdií v Nemecku, Francúzsku a Anglicku. S manželkou mali dcéru Kornéliu. Zomrel v roku 1938 v Budapešti. PAVÚK, Marian. Osobnosti obce Vyhne. II. doplnené vydanie, 2009, s. 70. Tiež: PAVÚK, Marian. Rod Kachelmannovcov. In SOMBATHYOVÁ, Magdalena ed. *Vyhne: Minulosť a súčasnosť*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2006, s. 110. ISBN 80-85579-32-4.

[16] Ing. Alexander Valenténi sa narodil 6. októbra 1890 vo Valaskej. V roku 1909 maturoval v Banskej Štiavnici, v roku 1913 tam získal diplom hutníckeho inžiniera. Po ukončení štúdia bol asistentom na banskoštiavnickej Vysokej škole banníckej a lesníckej. Od 1. marca 1914 nastúpil do zamestnania vo firme Karola Kachelmanna vo Vyhniach. Najprv bol konštruktérom, od roku 1919 dielovedúcim inžinierom a v roku 1923 sa stal hlavným inžinierom a vedúcim závodu. Neskôr pôsobil v Krompachoch a Rožňave. Zomrel 30. decembra 1951 v Rožňave, pochovaný je vo Vyhniach. Podľa: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej MV SR), Slovenský národný archív Bratislava, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, Pozostalosť Ing. Alexandra Valenténiyiho 1876 – 1946 (Inventár), Banská Štiavnica: Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici, 1980, s. 2.

[17] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 6.

on sám, sľúbil to svojmu otcovi a jeho pokynmi sa riadil. To znamenalo, že som nemohol nazrieť do účtov strojárne. To sa mi síce nijako nepozdávalo, no inak bol veľmi priateľský. Zašli sme do Vyhní, aby ma predstavil vedúcim dielní a slečnám v úrade. Nasledovala schôdzka s Markom, aby sme upresnili moju pracovnú náplň. Išlo o turbíny, ale na prvom mieste ma čakala akvizičná činnosť. Nástup 1. júla. ...Potom tu bola otázka bytu. Voľné byty na prenájom nemal, boli všetky vydané, takže ma vyzval, aby som sa poobzeral po vyhnianskych vilách. Také boli vila Benkő a tri Hacherove vily, čo stáli pri ceste (Hacher bol miestny lesník). Keďže vila Benkő nebola na prenájom, ale len na predaj, Kachelmann prenajal pre nás jednu Hacherovu vilu priamo pri ceste, za 4 000 Kč ročne… Primitívne pomery nášho nového bytu vyvažoval sľub, že sa dostaneme k lepšiemu, len čo sa uvoľní niektorý z bytov pre zamestnancov strojárne, ktoré boli postavené tam rovno naproti, mali už elektrické svetlo aj kúpeľne. Na to sme, pravda, museli čakať."[18]

Kúpa Benkő vily

„Často sme obdivovali peknú, modernú, dobre stavanú vilu na slnečnom svahu rovno hore naproti nám. Meditovali sme, prediskutovali všetko poriadne, a dosť rýchlo aj dospeli k rozhodnutiu. U Dr. Benka (Benkőa – poznámka D. H.) *sme si zistili cenu. K definitívnemu kroku prispelo aj to, že uprostred leta mi Kachelmann stanovil plat, aký mi kúpu mohol umožniť. Počítal som, že za jeden rok splatím cenu aj prípadné bankové pôžičky. ...Nakoniec som s Dr. Benkom* (Benkőom – poznámka D. H.) *uzavrel zmluvu. Vymohol som na ňom, že on vybaví aj žiadosť o daňové úľavy – ležala tam niekde v zásuvke jeho kancelárie ešte nevybavená napriek tomu, že vila stála už deväť rokov, a neobývaná. O zásobovanie vodou som sa musel postarať sám u niekdajšieho majiteľa kúpeľov – mesta Štiavnica – na základe povolenia z doby, keď sa vila stavala... Zavolal som si Vilka Fábryho, aby sa pozrel na nejaké trhliny v stenách, no uistil ma, že nie sú nebezpečné. Ešte v auguste či septembri som nechal postaviť kachle a prečistiť nepoužívané komíny, v dolnom byte v suteréne som umiestnil práčovňu aj pec na domáci chlieb... Aj natierač sa dal do práce a súčasne sme začali s úpravami okolo domu. Ako prvé bolo treba podoprieť uvoľnený svah pod mostíkom, čo viedol do hornej záhrady. To urobili Kachelmannovi murári, navozili sme s nimi na ten účel asi desať vozov kameňa z Kamenného mora*[19]*. Aj drevo na kúrenie sme obstarali, len s tou dodávkou vody boli stále problémy. Nefungovala poriadne napriek dohode. Mal ju v rukách starý zlievač Horváth a vyžadoval za to extra príplatok, a tak bola naša nádrž*

[18] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 40-41.

[19] Kamenné more je geologický útvar nad obcou Vyhne, ktorý vznikol vulkanickou činnosťou. V súčasnosti chránené územie.

často len poloplná, alebo prázdna. Nasťahovali sme sa začiatkom novembra a dovtedy sme už veru dosť často mrzli v starom dome, kde sme mali len jediné kachle v spálni.“[20]

Obr. 6. Rodina Margótsyová – vzadu vľavo syn Gejza, po bokoch Margita a Ladislav Margótsy, vpredu dcéra Lýdia Margótsyová, Vyhne – vila Margótsy, 1926. Autor fotografie: pravdepodobne Gejza Margótsy. (Nespracovaná zbierka SBM, bez označenia.)

Benkő (neskôr označovaná ako Margótsy) vila patrí k najkrajších zachovaným vilám vo Vyhniach. Nachádza sa v dolnej časti obce, v mieste, kde boli do konca druhej svetovej vojny liečebné kúpele. Vilu nechal postaviť Dr. Benkő[21] zo Zlatých Moraviec v roku 1912.

Karol Kachelmann a syn, strojová továreň a slieváreň vo Vyhniach

„Vrútky som opúšťal po 19-tich rokoch a začínal novú kariéru... Zanechal som miesto najkrajších spomienok a miesto mladosti, aj impozantné dielne môjho pracoviska. 30. apríla sme odchádzali z Vrútok. Druhého dňa bol 1. máj, medzitým zavedený ako štátny sviatok. Mňa úplne zabrala nová práca… Najprv ma poveril plánom aj prevedením turbíny pre pivovar. Plány boli zakrátko hotové, išlo mi to ľahko. Celé leto som potom dozeral

[20] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 68.

[21] Marian Pavúk (vychádzajúc zo spomienok pamätníkov) uvádza, že vilu nechal postaviť Dr. Benkő – právnik zo Zlatých Moraviec. Mohlo však ísť aj o MUDr. Ľudovíta Benkőa zo Zlatých Moraviec, župného lekára Tekovskej župy. In PAVÚK, Osobnosti obce Vyhne, s. 71.

na stavbu a viedol montáž. Rozširovali sme súčasne aj vodovody pivovaru, čo bola pre mňa nová úloha a musel som si ich preštudovať…"

„V predvojnových rokoch strojáreň pracovala výlučne pre štát a väčšie banské podniky. Veľkú váhu vložili do vybudovania zlievarne. Počas vojny sa museli venovať aj výrobe vojenského materiálu… Po vojne, 1919 – 1920, sa zaostalý strojársensky priemysel Slovenska čiastočne zase rozbehol aj vo Vyhniach, prišli aj nové objednávky na pumpy. To bolo príčinou, že tu zamestnali dvoch riaditeľov, a tí zase potrebovali pomocné sily. Zakrátko sa ale ukázalo, že nádeje boli prehnané a málo rentabilné a vylepšenie mala priniesť práve výroba turbín. Pravdaže, obrovskou časťou práce boli aj rôzne opravy strojov, lebo široko-ďaleko tu podobných podnikov ani dielní nebolo. To bola zhruba situácia, keď som tam nastúpil ja. Všeličo sa mi tam, pravda, zdalo zastarané a veľa som nad tým premýšľal. Hlavne, čo sa týkalo pracovného systému. Vyjadril som sa hneď k tomu u vedúceho výroby, no bez výsledku. Im systém vyhovoval: konkurenciu nemali, nič nemenili a jednoducho zakalkulovali do predajnej ceny všetky výdaje naviac."

„V strojárni sa najväčšia časť práce uskutočňovala v zlievarni. Bola to aj jediná vzorne a perfektne vedená dielňa. Kováčska dielňa by podľa mňa potrebovala obnovu, hlavne aspoň jedno nové mechanické kladivo (buchar). V silnom protiklade k zastaranej prevádzke bolo projekčné oddelenie. Bolo na dobrej úrovni, ešte zásluhou predchodcu Ing. Marka. Výborne zariadená sála kresličov, zásobená odbornou literatúrou."

„Celé letné mesiace ma plne zamestnala inštalácia novej turbíny pre sladovňu, a keď už bola v prevádzke, začala moja akvizičná činnosť. Trvala potom celý jeden rok, s prvými pokusmi o turbíny v Žarnovici a Zlatých Moravciach. Robili sme aj reklamy a prospekty, nákresy s popismi a kopu sme ich rozoslali do mlynov a na píly."[22]

„Aby sme získali objednávky, od novembra som potom precestoval všetky blízke aj vzdialené mlyny a píly. Na moje šťastie sa ešte všade dalo dorozumieť po maďarsky. No silná konkurencia z Prahy a Pardubíc ma predbehla na mnohých miestach. Veľkou nevýhodou bola aj hornatá krajina Tekovskej župy, keďže mala málo vodných zdrojov."[23]

Začiatkom roku 1920 hlásil vyhniansky notár, na požiadavku Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, aká je situácia tovární v jeho obvode. Kachelmannova strojáreň a zlievareň v tom čase vyrábala 30 – 50 vagónov tovaru (predtým to bolo 70 – 100 vagónov) a zamestnávala 103 robotníkov (predtým 250 – 300).[24]

[22] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 57.
[23] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 71.
[24] MV SR, Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica (ďalej ŠA BB p. KCA), fond (ďalej f.), Obvodný notársky úrad vo Vyhniach (1848) 1887 – 1944 (1952) (ONÚ Vyhne), Inventárne číslo (ďalej Inv. č.) 118, kartón (ďalej k.) 136, spis č. 169/1920 adm.

„Nový rok (1922 – poznámka D. H.) *ani jeho koniec nesplnil nádeje, ktoré sme do neho vkladali. Hlavná príčina bola v obchodnej stránke veci, lebo český priemysel mal prednosť a štátne podpory aj na Slovensku... Obchody sa naďalej zhoršovali, presadzoval sa český priemysel a vláda si vyhradila možnosti rozhodovať o banských oblastiach v bývalom Hornom Uhorsku. Heslom bola deindustrializácia Slovenska, a silne to postihlo aj malú Kachelmannovu strojáreň, dokonca aj pivovar… Už koncom predošlého roku štiavnická filiálka Slovenskej banky, ktorú riadil menovite Lajos Wágner*[25]*, ale prakticky Čech Pospíšil, obmedzila pôžičky a vyslala do vyhnianskych podnikov dozorcu. Bol ním Jaroslav Rajman*[26]*. Pobudol tam pár týždňov a jedno za druhým nasledovali potom rôzne obmedzenia. Prvé sa týkali platov. Môj zárobok klesol odrazu na 2 000 Kč namiesto 3 500 Kč na moje veľké sklamanie. Česká koruna vtedy ale ešte stúpala a nežilo sa zle, takže aj redukcia sa dala vydržať. Mali sme všetko potrebné k nerušenému životu, stačilo to aj na Gejzovu školu, len plat nechodil na prvého v mesiaci, väčšinou až okolo 10-ho.“*[27]

V roku 1923 predložila firma notárskemu úradu štatistiku, podľa ktorej mala pred vojnou cca 264 robotníkov (z nich 40 učňov) pracujúcich 10 hodín denne. V roku 1918 to bolo 88 robotníkov a 39 učňov a v roku 1921 107 robotníkov a 13 učňov. Pracovná doba bola 8 hodín. V roku 1922 sa počet robotníkov pohyboval od 76 v januári, pričom postupne klesal na 70 osôb (v auguste), v septembri dosiahol 58 a v decembri už len 47 osôb. Počet učňov klesol na 13, resp. od júla 1922 na jedenásť a pracovná doba bola po celý rok 1922 skrátená na päť hodín. Od septembra nepracovali všetci robotníci každý deň, ale len tí, ktorí mali prácu.[28] Továreň bola najväčším zamestnávateľom v obci, je preto pochopiteľné, že Hlavný slúžnovský úrad vo Svätom Kríži pri Hrone (Svätý Kríž nad Hronom, dnes Žiar nad Hronom – poznámka D. H.) sa v tomto období obrátil na vyhnianskeho notára, aby vyzval majiteľa zlievarne, nech robotníkov aspoň čiastočne zamestnáva, hoci aj v iných prácach a nech nezamestnaným robotníkom poskytne podporu (hlave rodiny 8 Kč/deň a členom rodiny do 14 rokov 1 Kč/deň). Cieľom snáh obce aj slúžnovského úradu bolo dosiahnuť ponechanie čo najväčšieho počtu robotníkov v práci aj za cenu redukcie pracovnej doby, prípadne dosiahnutie vyplácania podpory v nezamestnanosti (v zmysle zákona č. 322/1921 Zb. z. a n.), k čomu bolo potrebné, aby v prípade ich prepustenia za nich zamestnávateľ platil nemocenský príspevok. Majiteľ továrne Kachelmann reagoval v tom zmysle, že financie ani náhradnú prácu pre robotníkov

[25] Ľudovít Wágner, riaditeľ banskoštiavnickej filiálky Slovenskej banky.
[26] Správne má byť Jaroslav Raiman.
[27] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 85-87.
[28] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. ONÚ Vyhne, Inv. č. 121, k. 136, spis č. 819/1923 adm.

nemá.[29]

Sedem rokov chudoby

„Na jar však prišli aj ťažké krízy. Banka prinútila Kachelmanna k prísnemu sporeniu a vyžadovala súrne zredukovať počet zamestnancov. Stalo sa tak, a výpoveď dostali všetky ženy z obchodnej kancelárie. Len Jolanka (Szokácsová) zostala ako sekretárka aj účtovníčka. Dalo sa tušiť, že neostanú ani dvaja vysoko platení vedúci výroby Marko a Rippel. Čoskoro od nás aj odišli, obaja do Budapešti. My dvaja s Valenténym sme neboli zatiaľ ohrození, no veľmi nám práca narástla, a často aj nie práve odborná. Museli sme zatvoriť aj peknú svetlú kanceláriu na poschodí a presťahovať naše kresliarske stoly do nehostinnej prízemnej miestnosti vedľa Kachelmannovej izby. Valenténi dostal Markov byt. ...Po odchode vedúceho Marka (na jeseň 1922) som sa zaúčal do konštrukcie strojov. Boli to píly, banské čerpadlá a zdvíhacie zariadenia. Hlavne na čerpadlá prichádzali stále objednávky od štiavnických podnikateľov. Všetky teoretické vedomosti som mal na dosah v odbornej knižnici strojárne. Doplňoval som si teraz v praxi odborné znalosti získané ešte na vysokej skole, čo ma aj ohromne bavilo, ba dokonca som začal ľutovať roky strávené v dielňach u železnice…“[30]

„Kachelmann zacestoval aj do Rumunska, aby získal objednávky, no väčšinou na tieto cesty ešte aj doplatil. Ja osobne som už od júna zahájil akviziční funkciu v Žarnovici, Novej Bani, Sv. Beňadiku, ďalej v Opatovej, Topoľčiankach atď., potom aj na hornom Horehroní – v okolí Banskej Bystrice až do Štubne a Očovej. V januári, uprostred najväčšej zimy, som cestoval do Levoče na ich výzvu. Firma Kachelmann bolo dobre známe meno, no boli aj niektoré čisto slovenské miesta, kde dostali prednosť českí bratia. Napríklad vo Vrútkach, kde doslova z ničoho vyrástol nový mlyn pomocou českej firmy Josefa Prokopa z Pardubíc. Veľmi veľa som nachodil peši, lebo všetky mlyny boli, samozrejme, ďaleko od mesta a naša strojáreň vtedy ešte auto nevlastnila a jazdiť kočom sa do väčšej diaľky tiež nemohlo. Urobil som zhruba 60 ciest a výsledkom boli tri menšie a tri väčšie turbíny, ktoré nahradili mlynské kolá, takže za jeden – jeden a pol roka bolo jasné, že strojáreň nemôže spoliehať na túto výrobnú činnosť. Zanechali sme to. Preštudoval a zaučil som sa do projektov na iné stroje, ako kruhové píly, čerpadlá, drviče kovu, zdvíhacie a nakladacie zariadenia a dopravné pásy či mechanizmy a rôzne žeriavy. Na čerpadlách som prakticky pracoval stále, na tie sme mali zákazky zo štiavnických baní, často sa to týkalo len ich adaptácie. ...Silno klesol aj počet zamestnaných v hlavnom obore činnosti, v zlievarni napríklad na 20 ľudí. Dalo by sa povedať, že v 1923 sme

[29] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. ONÚ Vyhne, k. 136, spis č. 194/1922 a spis č. 2 171/1922.
[30] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 89 a 98.

prekonali prvú hospodársku krízu.“[31]

„Kachelmann bojoval s finančnými starosťami, previedol vyžadované redukcie. Menej zamestnaných však znamenalo aj menšie výrobné schopnosti. Vyslaný bankový zriadenec si neúnavne lámal hlavu, na čom ešte usporiť a čo speňažiť. Na rad prišli nehnuteľnosti, lesy a polia. Produktivita strojárne zažívala v tých rokoch najväčšiu skúšku. No aj keď chýbali objednávky od naozaj veľkých podnikov, aj z tých menších ich prišlo dosť, aby sme sa udržali v prevádzke. Vedenie štiavnických baní zahájilo vtedy obnovu opustených šácht. Čerpadlá sme dodávali my. Valenténi mal viacerých bývalých kolegov z Akadémie (myslí sa tým z Vysokej školy baníckej a lesníckej – poznámka D. H.) *v tých baniach a často zašiel za nimi, aby získal prácu. Klesol aj počet zamestnaných robotníkov – v najdôležitejšej zlievarenskej dielni ich nebolo viac ako dvadsať. Odchádzali hlavne mladí, no aj zo starších a skúsených niekto, napr. náš starý Otto. Ostali Procner a Schindler ako vedúci dielní a Polovecký, čo viedol zlievareň. Oboch nás to tiesnilo všetko s Valenténym, no jeho viac než mňa. On ako mladší mal ešte aj ďalšie problémy s nostrifikáciou diplomu a bol tým vlastne prinútený pracovať len u súkromníkov. Pre strojáreň urobil všetko, čo bolo v jeho silách. Bola to ale ťažká vec, lebo Rajman zase pracoval proti, a ustavične nám vyhadzoval na oči zlú situáciu podniku. Česká vláda vyniesla zlý rozsudok nad slovenským priemyslom. Aj v banke dominovali Česi a naše platy sme dostávali naďalej zrejme len zásluhou L. Wagnera. ...Také bolo naše postavenie v dobe, ktorá by sa dala nazvať prvou hospodárskou krízou, neisté a nejasné aj čo do budúcnosti...*“[32]

V rokoch 1922 a 1923 Kachelmannova strojáreň a zlievareň pre nedostatok práce opakovane prepustila svojich zamestnancov, najmä spomedzi robotníkov. Záverom rokovania o hľadaní možnosti ich opätovného zamestnania bola dohoda, že priemyselný inšpektorát v Banskej Bystrici, Zväz kovorobotníkov a Okresný úrad v Novej Bani podporia žiadosť firmy o poskytnutie štátnej pôžičky a získanie zákaziek.[33] Na zlú situáciu v strojárni reagovali aj robotníci obávajúci sa prepustenia. V auguste 1923 žiadali o pridelenie akéhokoľvek druhu práce v továrni, len aby mohli pracovať a nemuseli poberať podporu v nezamestnanosti.[34]

„Na jeseň tohto roku (1924 – poznámka D. H.) *sme uviedli do prevádzky našu druhú väčšiu turbínu v Paludzi pri Liptovskom Mikuláši. Objednal si ju podnik Kohn. Vodou ju zásoboval poriadne veľký teplovodný potok a pooháňala tam rôzne stroje – hobľovačku, kolesovú pílu, lis, mechanizmus na hobliny. ...V Handlovej sme zahájili turbínu v apríli* (1925 –

[31] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 93.
[32] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 121, 123.
[33] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. ONÚ Vyhne, k. 136, spis č. 879/1923.
[34] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. ONÚ Vyhne, Inv. č. 121, k. 136, spis č. 1 651/1923 adm.

poznámka D. H.). *Bola to posledná turbína, ktorú dodala firma Kachelmann. Ale práca nám nechýbala, objednávok sme mali dosť… V Martine bola celulózka našim klientom, ako iné podobné, továreň na papier v Slavošovciach, Magnezit v Lovinobani, a samozrejme starý verný zákazník a klient: spoločnosti Rima. V Hodruši od Henricha Dvorzsaka*[35]*, vynikajúceho českého banského odborníka z riaditeľstva štiavnických baní, ktoré nás často navštívilo, sme dostali sľub, že sa rozbehnú aj nové objekty u nich v Štiavnici aj v Kremnici. Išlo tam o modernizáciu podnikov a k realizácii aj došlo potom neskoršie, v rokoch 1929, 1930 – 1931.*"[36]

„Namáhavé cestovanie sa zlepšilo, keď Kachelmann zaobstaral malú Fiatku.[37] *Obec mala k dispozícii už predtým menšie auto poštmajstra, typu Tatra, čo sme občas využívali. Bol som častejšie autom v Turčianskom Svätom Martine, kde pokračovala výstavba celulózky. Ich hlavný inžinier (Langer) často zavítal aj sám do Vyhní s novými zákazkami aj úlohami pre mňa a medzi nami sa vyvinul zaujímavý kontakt… Oni aj my sme mali veľa problémov hlavne v doprave, u nás išlo o ťažké kovové materiály, oni pracovali s ľahkou celulózou. Potrebovali vyprojektovať bager. Poučený na prvotriednych nemeckých výrobkoch som im navrhol projekt. Všetko sme prerokovali v dlhých telefónnych rozhovoroch a objednávka čoskoro prišla. Výsledok bol dobrý. Bol to môj prvý úplne samostatný projekt a dal som sa do toho s veľkým elánom. Vyslali ku mne aj pomocníka v osobe mladého Zoltána Stempela, čo vyštudoval v Košiciach, a ukázalo sa, že to bol ten správny človek. Stal sa neskôr mojím nástupcom a dodnes robí technické projekty strojárne. Bager v Martine sme dali do prevádzky v zime 1928 a fungoval bezvadne…*"[38]

„Vyhnianska Strojáreň vyrábala dva druhy dopravných zariadení. Zákazky prichádzali od dedičov podniku Rima aj od Krompašských závodov na meď, úč. spol. Po rokovaniach a rozhovoroch som musel aj viackrát do Bratislavy a do Viedne, aby som sa oboznámil s problémami brzdy a elektrickej poistky značky Siemens. Všetko ma tam prekvapilo, obrovské konštruktérske kancelárie, kde pracovalo aj 50 – 60 ľudí v tichu a bez fajčenia. U Kachelmanna to bol ešte neznámy pojem, o čom som pravdaže s nimi nehovoril. Pracovali sme veľa na prepravných pásoch či strojoch a dodávali sme ich jeden za druhým. Na ich inštaláciu a skúšobný chod už nebolo treba veľa dozerať, o to sa postaral bezchybne náš montér pán Studený…"[39]

---

[35] Banský inžinier, v tom čase závodný v Hodruši. Jeho meno sa vyskytuje vo viacerých variantoch: Henrich, Heinrich, Jenő alebo Jindřich Dvorzák alebo Dvorzsák.
[36] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 4. diel, s. 148, 155.
[37] Osobné auto bolo v máji 1934 ponúknuté vo verejnej dražbe časti majetku firmy. MV SR, ŠA BB p. KCA, f. ONÚ Vyhne, k. 140, spis č. 721/1934.
[38] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 5. diel, s. 8.
[39] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 5. diel, s. 24-29.

Kapacita firmy ide naplno

„Vracal som sa domov až neskoro večer, fyzicky veľmi unavený. Na dovolenku som nemohol ani pomýšľať, pracovalo sa plnou parou. Väčšie či menšie zákazky sa doslova valili a projekčná kancelária bola vyťažená do poslednej minúty. V nasledujúcom roku 1930 strojáreň dosiahla vrcholnú produktivitu. ...Ešte na jeseň 1929 sme zahájili rokovanie s riaditeľstvom štiavnických baní na účasti pri stavbe objektu úpravne, o zariadenie sa mal postarať podnik Krupp. My sme mali dodať vnútornú železnú konštrukciu. To znamenalo pre mňa zase úplne novú úlohu, ktorú som musel dôkladne preštudovať. Súčasne, Kachelmann a Valenténi obnovili aj mnohé predošlé obchodné styky v oblasti drvičov kameňa – záujem vyvolala mohutne sa rozbiehajúca stavba ciest na území celej republiky. Kachelmannove pôvodné drviče na kameň sme pokusne obnovovali, aby vyhovovali aktuálnym požiadavkám... Zvýšená produktivita viedla Kachelmanna k tomu, aby povolal naspäť z Ostravy Frieseho, ten zakrátko prizval ako pomocníka Laciho Bodo zo Zlatých Moraviec… Z nových pracovných síl som nemal veľký úžitok, ľutoval som v duchu stratený čas venovaný na ich zaúčanie, pravdaže na úkor vlastnej práce. Kachlemann sa tým rušiť nedal a len čo mohol, investoval viac než to okolnosti dovoľovali. Veľa sme sa o tom radili s Valenténym a on nakoniec navrhol Kachelmannovi, aby nám dal nahliadnuť do poštových zásielok, čo nám umožnilo si aspoň urobiť predstavu o bilancii a investičnom chode továrne…“[40]

Obr. 7. Areál Dolnohodrušského závodu v čase rekonštrukcie, okolo roku 1929. (Fotoarchív SBM, neg. č. 499.)

[40] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 5. diel, s. 29.

Na začiatku 20. storočia pracovali štiavnické, hodrušské a aj vyhnianske úpravnícke zariadenia s veľkými stratami a cena získaných koncentrátov nestačila ani na krytie nákladov na prevádzku úpravní. V roku 1923 bola v súvislosti s prijatými reštrikčnými opatreniami prevádzka úpravníckych zariadení úplne zastavená. ŠBR sa zameralo na prieskumné práce a prípravu podmienok na normálnu prevádzku, k čomu patrilo aj nahradenie dovtedajších zastaraných mokromechanických úpravní novým, moderným spôsobom úpravy rúd. Uvažovalo sa nad viacerými alternatívami (priame chemické spracovanie – chlorizačné praženie a následné lúhovanie; lúhovanie kyanidom sodný; flotácia). Preferovalo sa lúhovanie.[41] Vzorky zo štôlne Schöpfer v Hodruši boli v roku 1924 poslané na lúhovacie pokusy do Kremnice a Příbrami. Nakoniec sa ako najviac perspektívne ukázalo využitie flotácie. Pokusy s flotáciou hodrušských a vyhnianskych rúd sa robili v USA a Nemecku, popri tom pokračovali aj lúhovacie skúšky v Kremnici. V máji 1927 bolo na Ministerstve verejných prác v Prahe (ďalej MVP) definitívne rozhodnuté, že najvýhodnejšou metódou na úpravu banskoštiavnických, hodrušských a vyhnianskych rúd je flotácia. V otázke výstavby nových úpravní bolo v roku 1927 na MVP rozhodnuté, že na Dolnohodrušskom závode v bývalej úpravni pri šachte Rudolf (od roku 1929 pomenovanej Mayer) vznikne nová flotačná úpravňa s kapacitou spracovania 100 ton rudy denne.[42] Už v máji bola vypísaná verejná súťaž na jej stavbu. Zo šiestich ponúk bola ako najvýhodnejšia prijatá ponuka firmy Humboldt. Ako jej poverenec vystupovala vyhnianska firma Kachelmann, ktorá vypracovala podklady na zhotovenie plánov na adaptáciu existujúcich budov a na technické vybavenie prevádzky. V priebehu roku 1928 sa realizovala výstavba úpravne, v decembri už bola prevádzka pripravená na spustenie. Skúšobná prevádzka začala v januári 1929, po odstránení nedostatkov sa konala vo februári 1930 kolaudácia. V roku 1931 bol počet flotačných aparátov v hodrušskej úpravni rozšírený na dvadsať. Úpravňa spracovávala hodrušskú a vyhniansku striebornú rudu s obsahom zlata.[43] Výstavba druhej modernej flotačnej úpravne bola navrhnutá pri šachte František v Banskej

[41] Ide o hutnícke (praženie), hydrometalurgické (lúhovanie) a fyzikálno-chemické (flotácia) postupy, používané na selektívnu separáciu prvkov z komplexných rúd. Pri lúhovaní sa kovy po rozpustení získavajú rôznymi metódami z roztoku, pri flotácii sa úžitkové minerály mechanicky oddeľujú od odpadovej horniny na základe ich rozdielnej reakcie s vodou a vzduchom.

[42] SOMBATHYOVÁ, Magdalena. Flotačná úprava rúd v závode Hodruša-Hámre od roku 1929 do roku 1989. In *Spravodaj Banského výskumu*, 1997. Prievidza: Banský výskum, roč. 37, č. 3-5/1997, s. 179-182; KLADIVÍK, Eugen. Banský závod vo Vyhniach v 1. pol. 20. storočia – do zastavenia jeho prevádzky koncom roku 1928. In SOMBATHYOVÁ, Magdalena (ed.) *Vyhne. Minulosť a súčasnosť.* Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2006, s. 201. ISBN 80-85579-32-4.

[43] SOMBATHYOVÁ, Magdalena. Flotačná úprava rúd v závode Hodruša-Hámre od roku 1929 do roku 1989, s. 180-181; KLADIVÍK, Eugen. Hodrušské baníctvo od roku 1919

Štiavnici. Stavebné povolenie vydal banskoštiavnický okresný úrad začiatkom novembra 1928, strojné zariadenie dodala firma Krupp. Úpravňu uviedli do prevádzky 1. augusta 1930, jej trvalá prevádzka bola povolená začiatkom novembra 1930. Hotové koncentráty, ako konečné poloprodukty, sa okrem zinkového koncentrátu zhutňovali v Štátnej hute v Banskej Štiavnici. Banskoštiavnická úpravňa mala výkonnosť spracovania 140 ton rudy denne a na obsluhu potrebovala 10 robotníkov na jednu zmenu.[44]

Spustenie nových moderných flotačných úpravní v Hodruši a v Banskej Štiavnici na seba naviazalo aj ďalšie investičné akcie, ktoré prinášali modernizáciu a zvýšenie zamestnanosti, a tým ekonomický rozvoj podniku aj regiónu. Vedľa novej úpravne v Hodruši bola nad šachtou Mayer postavená železná ťažná veža vyrobená v roku 1928 Štátnymi železiarňami v Podbrezovej. Jej montáž bola ukončená v roku 1929, v strojovni šachty bol po technickej úprave zabudovaný elektrický ťažný stroj demontovaný zo šachty Ondrej v Banskej Štiavnici. Šachtová budova a strojovňa boli postavené v rokoch 1927 – 1929.[45] Jedinečný komplex objektov, ktorý bol v druhej polovici 20. storočia doplnený o šachtu Mayer II. stojí dodnes.

V Banskej Štiavnici sa stavebné aktivity podniku sústredili najmä do areálu šachty František. V roku 1927 začala príprava výstavby novej flotačnej úpravne, bola konzervovaná železná ťažná veža, zriadené horné nárazisko šachty spojené mostom s úpravňou a s odvalom hlušiny. Vyhnianska továreň Karola Kachelmanna zabezpečila rekonštrukciu staršieho ťažného stroja.[46]

---

do roku 1944. In *Spravodaj Banského výskumu*, 1997. Prievidza: Banský výskum, roč. 37, č. 3-5/1997, s. 154.

[44] KLADIVÍK, Eugen. Baníctvo v banskoštiavnickej časti banskoštiavnicko-hodrušského rudného revíru v prvej polovici 20. storočia s dôrazom na vývoj banskej techniky. In LACKO. Miroslav a kol. (eds.) *Montánna história 10. (2017 – 2018)*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre sociálne a hospodárske dejiny, 2019, s. 388. ISBN 978-80-970973-7-0. Tiež: ŠVEHLA, Emil. Úpravníctvo u štátnych banských závodov v Banskej Štiavnici, Hodruši a Kremnici. In *Sborník Spojeného banského revíru pre Slovensko a Podkarpatskú Rus 1*. Bratislava: Spojený banský revír pre Slovensko a Podkarpatskú Rus, 1938, s. 231-243; SOMBATHYOVÁ, Magdalena. Stavba úpravne na Františeh šachte v rokoch 1929 – 1930 a flotačná úprava štiavnických rúd do roku 1945. In LABUDA, Jozef (ed.) *Zborník Slovenského banského múzea 20*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2004, s. 125-145. ISBN 80-85579-30-8.

[45] KLADIVÍK, Eugen. Hodrušské baníctvo od roku 1919 do roku 1944, s. 163; KLADIVÍK, Eugen. Banský závod vo Vyhniach v 1. pol. 20. storočia – do zastavenia jeho prevádzky koncom roku 1928, s. 198.

Stavba bola povolená Okresným úradom v Novej Bani v decembri 1927. V máji 1930 bola ťažná budova, ťažná veža a strojovňa skolaudované a odovzdané do užívania. MV SR, Slovenský národný archív Bratislava, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, f. Štátne banské riaditeľstvo 1919 – 1945, Inv. č. 246, k. 83, spis č. 60/266/1930 a spis č. 60/290/1930.

[46] KLADIVÍK, Eugen. Baníctvo v banskoštiavnickej časti banskoštiavnicko-hodrušského

„Rok (1930 – poznámka D. H.) *sa uzavrel úspešne po obchodnej stránke, no finančne asi nie pre Kachelmanna, keďže žiadne prémie sme nedostali. S veľkým vypätím síl sa ale dokončili hladko a rýchle všetky práce. Realizácia novej úpravne začala v decembri, koncom januára* (1931 – poznámka D. H.) *bola dokončená. ...Do Štiavnice sme dodali cca desať vagónov železných podpier (stojok) hotových na montáž. Preprava sa odohrala prevažne na saniach. Súčasne sa mala modernizovať aj kremnická úpravňa, kde riaditeľ baní Dvorzsak počítal s našou pomocou. Čakali nás úlohy projektov na nové drviče kameňa a sitá na pretriasanie piesku. Mechanizmy na lámanie kameňa sa ustavične menili a my sme kreslili nové pokusné modely. Aj pre banský objekt na dolovanie piesku v Slatine* (mal na mysli zrejme Slatinu nad Bebravou – poznámka D. H.) *sme naplánovali nové drviace stroje na jar toho roku, tam som viackrát musel aj vycestovať, niekedy aj s kolegom Valenténym. Túto úlohu sa nám nepodarilo vyriešiť k spokojnosti objednávateľa, nebolo totiž vôbec mysliteľné realizovať vec podľa dohody. Kachelmann sa však nedal presvedčiť... Vec sa ťahala do nekonečna, nepristúpilo sa k stornu zákazky ani k inému riešeniu. Všetko to len stupňovalo šéfovu nevôľu a nervozitu, klesali stále možnosti bankového úveru. Napriek tomu prijal do zamestnania dvoch mladých technikov. Boli to úplní začiatočníci a mne len zbytočne pridali na práci... Ostali potom len pol roka... ...Leto mi prinieslo veľa práce, ale ešte omnoho viacej rozčúlenia... Koncom augusta* (1931 – poznámka D. H.) *dal Kachelmann výpoveď mne aj dvom nedávno prijatým pomocníkom. Ako príčinu uviedol zlú ekonomickú situáciu podniku. Poslednú výplatu som dostal v septembri...*“[47]

V decembri 1931 Zväz kovorobotníkov v československej republike upozornil Okresný úrad v Novej Bani na neprístojnosti v Kachelmannovej továrni. Myslel tým prepustenie takmer všetkých robotníkov na neurčitú dobu, s tým, že menšie práce vykonávali len učni a podľa potreby vedenie firmy povolávalo aj stálych zamestnancov. Najmä neorganizovaných robotníkov, ktorí nemali nárok na podporu v nezamestnanosti a boli ochotní pracovať aj nadčas. Továreň v tom čase zamestnávala 34 robotníkov a 16 učňov, cca 70 robotníkov bolo prepustených.[48]

Žaloba a vyrovnanie

„Moja žiadosť o výplatu v prvých mesiacoch (roku 1932 – poznámka

rudného revíru v prvej polovici 20. storočia s dôrazom na vývoj banskej techniky, s. 326-327.

[47] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 5. diel, s. 45, 51.

[48] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. Okresný úrad v Novej Bani (1888) 1923 – 1945 (ďalej OÚ NB), k. 64, spis č. 335/1932.

D. H.) *ostala bez výsledku, takisto aj u mojich kolegov. Rozhodli sme sa spoločne proti nemu zakročiť. Valenténi, Jolán Szokácová, Jenő Dvorzsak a ja sme podali žalobu na okresnom súde. Ten nám dal za pravdu, no nedosiahli sme nič z toho jednoduchého dôvodu, že všetky peniaze v hotovosti boli už vyplatené tým, čo nás predišli s ich požiadavkami. Podobne ako my na tom bol aj Laco Bodo, ktorý potom, čo sa na jeseň oženil, musel teraz naložiť na voz celé to ich malé hniezdo ešte len pred polrokom vybudované a Vyhne zanechať. Valenténi však vydržal a napriek všetkému živil nádeje v osud upadajúcej Kachelmannovej strojárne. Prestali sme sa stýkať. Plánovali sme prípadne prenajať vilu, odsťahovať sa do Bratislavy a nájsť si ubytovanie v niektorom z moderných nájomných domov, ktoré sa stavali aj v podniku kde, pracoval Gejza. Naše plánovanie prerušil potom zhoršený zdravotný stav mojej manželky…*“[49]

„Moja požiadavka voči Kachelmannovi znamenala tiež večné starosti a pozornosť. Prevádzka v strojárni stála prakticky na nule. Celá rada zamestnaných bola nútená odísť a mnoho robotníkov sa z Vyhieň odsťahovalo. Moja dohoda s Kachelmannom sa definitívne ukončila pri pôžičke, ktorú žiadateľom poskytol štát. Navrhol som mu, aby sa chopil tejto možnosti a vyrovnal aj dlžoby voči mne. Pristal na to, no, pravda, musel som mu podpísať, že tým je celá vec vybavená. Zriekol som sa zhruba sumy 5 000 – 6 000 Kč. K vyrovnaniu účtov došlo až neskôr, snáď v roku 1934.“[50]

V apríli 1934 (12. apríla) bola Krajským súdom v Banskej Bystrici zverejnená vyhláška o konkurze na majetok Karola Kachelmanna, Karola Alexandra Kachelmanna a Judity Kachelmannovej – majiteľov firmy *Karol Kachelmann a syn, strojová továreň a slieváreň vo Vyhniach*. Karol Kachelmann III., ktorý sa po vyhlásení konkurzu odsťahoval do Maďarska a žil v meste Újpest (dnes súčasť Budapešti), bol majiteľom 50 % podielu. Karol Alexander Kachelmann, 24 ročný poslucháč techniky v Budapešti, bol majiteľom 37,5 % podielu a Judita Kachelmannová, 21 ročná poslucháčka lekárnictva v Budapešti mala vo firme podiel 12,5 %. Prvé zhromaždenie veriteľov pre voľbu veriteľského výboru bolo v tom istom mesiaci.[51] Dôvodom vyhlásenia konkurzu bol nedostatok finančných prostriedkov, ktorý údajne spôsobilo to, že Karol Kachelmann III. niekoľko stotisíc korún z prevádzky vybral a odniesol do Maďarska, a následne si firma musela požičať od Slovenskej banky vyše milión korún. Počas krízy

[49] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 5. diel, s. 58.
[50] MARGÓTSY, Rodinná kronika, 5. diel, s. 87.
[51] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. ONÚ Vyhne, Inv. č. 132, k. 140, spis č. 782/1934 a k. 141, spis č. 80/1936.
Karol Alexander Kachelmann, tiež označovaný ako Karol Kachelmann IV. (narodený v roku 1911) a Judita Kachelmannová (narodená v roku 1914) boli deti Oskara Kachelmanna, brata Karola Kachelmanna III. Tretie Oskarove dieťa – syn Ján zomrel v roku 1928. PAVÚK, Marian. Rod Kachelmannovcov, s. 110-111.

firma nedokázala svoje finančné pohľadávky splniť a dostala sa do konkurzu. Pred ním striedavo zamestnávala 40 – 50 robotníkov.[52]

Keď bol na majetok podniku v roku 1934 vyhlásený konkurz, starosta obce, notár, hlavný inžinier podniku a zástupca robotníkov predložili krajinskému prezidentovi (resp. Krajinskému úradu) deputáciu, v ktorej žiadali zakročiť proti úplnému zastaveniu prevádzky. V tom istom roku (1934) smerovala aj deputácia na Ministerstvo verejných prác. V čase konkurzu sa úradníctvo a robotníci firmy obrátili so žiadosťou o pomoc aj na Slovenský banský revír ako záujmovú organizáciu ťažobného priemyslu na Slovensku. Navrhovali, aby firmy združené v tejto inštitúcii založili akciovú spoločnosť, v ktorej by mal štátny kapitál väčšinu. Spoločnosť mala vyrovnať záväzky strojárne a následne ju od veriteľov odkúpiť. Po ozdravení firmy uvažovali nad rozšírením výrobného sortimentu. Vedenie najvýznamnejších podnikov združených v Slovenskom banskom revíre nepovažovalo takýto postup za účelné riešenie situácie vyhnianskeho závodu. Slovenský banský revír sa vo veci viac neangažoval.[53]

V apríli 1934 založila Slovenská banka účastinársku spoločnosť *Slovenská strojáreň a slieváreň úč. spol. vo Vyhniach*, ale po neúspešných pokusoch banky o sanáciu podniku ju v roku 1936 predala účastinnej spoločnosti založenej na tento účel – Konzorciu pražských podnikateľov. To disponovalo kapitálom, ktorý investovalo do zníženia zadlženia firmy a modernizácie jej výroby. Do podniku prišli viacerí špičkoví technickí odborníci z Čiech a nasledujúce obdobie preň znamenalo značný rozvoj. Strojáreň bola zameraná na odlievanie a strojársku výrobu, naďalej vyrábala svoje tradičné výrobky (ťažné stroje, vrátky, ťažné klietky, banské a úpravnícke zariadenia), zároveň v spolupráci s plzenskou Škodovkou zaviedla aj zbrojársku výrobu.[54]

Záver

Medzi pramene k štúdiu dejín Kachelmannovej strojárne a zlievarne vo Vyhniach patria okrem publikovaných prác uvedených v úvode článku predovšetkým archívne dokumenty uložené v Slovenskom národnom archíve Bratislava, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (ďalej SBA), vo fonde *Kachelmannova strojáreň vo Vyhniach 1839 – 1950*. Fond obsahuje 12 499 plánov pochádzajúcich zo spomenutého podniku. Časť z nich (922 kusov) bola v roku 1998

[52] MV SR, ŠA BB p. KCA, f. OÚ NB, k. 11, spis č. 556/1934 prez.
[53] LACKO, Problémy Kachelmannovej strojárne vo Vyhniach v 30. rokoch 20. storočia, s. 141-142.
[54] PAVÚK, Marian a kol. *Vyhne*. Monografia obce. Banská Bystrica: Štúdio Harmony, 2014, s. 74-75, 112-115. ISBN 978-80-89151-39-4.

zo zbierky Slovenského banského múzea (ďalej SBM), fondu Banská technika, zmluvou o prevode správy majetku odovzdaná do SBA. Spisový materiál k dejinám podniku sa v ucelenej forme nezachoval, nachádza sa vo viacerých archívoch a fondoch. SBM v rámci svojho archívu a zbierky disponuje niekoľkými technickými výkresmi a plánmi (pochádzajúcimi z archívu firmy Kachelmann), historickými fotografiami Kachelmannovej strojárne a jej výrobkov a tiež viacerými trojrozmernými zbierkovými predmetmi pochádzajúcimi zo spomenutého podniku.

V kontexte použitého prameňa bolo našou snahou priblížiť individuálnu skúsenosť technického zamestnanca zainteresovaného na chode Kachelmannovej strojárne a zlievarne a prostredníctvom osobnej perspektívy Ladislava Margótsyho prezentovať dobové vnímanie zmien v spoločnosti, najmä v hospodárskej a politickej rovine a zvlášť procesy v tomto podniku a v širšom regióne v zložitom období po vzniku ČSR. V tomto zmysle považujeme za prínosné, že vybrané pasáže pôvodného prameňa opisujú fungovanie priemyselného prostredia na príklade konkrétneho podniku, venujú sa jeho hospodárskym problémom, dôsledkom povojnovej hospodárskej krízy, organizačným zmenám vo výrobe, redukcii zamestnanosti, obchodným stratégiám. K cenným detailom patria pasáže o technických otázkach výroby a akvizičnej činnosti. Napriek svojmu neveľkému rozsahu majú dôležitú výpovednú hodnotu a význam pre komplexné štúdium dejín Kachelmannovej strojárne a zlievarne vo Vyhniach, rozširujú doterajšie poznanie regionálnych hospodárskych dejín a v neposlednom rade popularizujú využívanie osobných kronikárskych prameňov v historickom výskume. Z týchto dôvodov považujeme kroniku Ing. Ladislava Margótsyho za síce okrajový, no mimoriadne zaujímavý prameň k dejinám (nielen) skúmaného podniku.